

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИ
А К А Д Е М И Я

Э. ҲОЖИЕВ, О. КАМАЛОВ, Б. АРТИКОВ

МОЛИЯ ҲУҚУҚИ

Маърузалар курси

Тошкент – 2012

Тақризчилар:

Тошкент давлат юридик институти маъмурий ва молия ҳуқуқи
кафедраси ўқитувчиси, юридик фанлари номзоди **А. А. Ли;**

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси иқтисодий фанлар
кафедраси бошлиғи, иқтисод фанлари номзоди **Ш. Т. Рустамов**

Ҳожиёв Э.

Ҳ-69 **Молия ҳуқуқи: Маърузалар курси / Э.Ҳожиёв, О. Камалов,
Б. Артиков. –Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси,
2012. – 319 б.**

Ушбу маърузалар курсида молия ҳуқуқи фанининг асосий тушунчалари, яъни давлат молиявий фаолияти ва унинг принциплари, молиявий-ҳуқуқий нормалар, молия ҳуқуқининг тизими ва унинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари учун аҳамияти, молиявий назорат, давлат бюджети тушунчаси тизими, давлат даромади ва харажатлари, давлат кредити, солиқ ва унинг турлари, суғурта тушунчаси ва унинг функциялари, банк тушунчаси ва банк операциялари, пул тушунчаси, тизими ва турлари, валютани тартибга солишнинг ҳуқуқий асослари, инвестиция фаолиятини ҳуқуқий бошқариш каби бир қатор бошқа масалалар ўз ифодасини топган.

Ўзбекистон Республикаси ИИВ олий таълим муассасаларининг курсантлари ва тингловчиларига мўлжалланган бўлиб, ундан республикамиздаги бошқа юридик олий таълим муассасаларининг талабалари ҳам фойдаланишлари мумкин.

ББК 67.99(5У) 2я73

СЎЗ БОШИ

Маълумки, бозор иқтисоди асосида товар-пул муносабатлари ётади. Бозор иқтисоди эса эркин товар-пул муносабатларига асосланган иқтисодий монополияни инкор қилувчи, ижтимоий тараққиётга, аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш йўналишига эга бўлган ва бошқарилиб бориладиган иқтисоддир.

Бозор муносабатлари шароитида банк-молия тизимидаги ислохотларнинг ўрни ва аҳамияти юқорилигини таъкидлаш лозим. Шу сабабли, банк, суғурта тизимини такомиллаштириш, банкларнинг мустақиллигини ва пул муомаласидаги аҳвол учун жавобгарлигини ошириш, пул-кредит муносабатларини тартибга солиш, сўмнинг барқарорлиги ва юксак нуфузини таъминлаш саҳасидаги муаммоларни ўрганиш, шунингдек, тегишли илмий хулосалар чиқариш ва тавсияларни ишлаб чиқиш ўта долзарб масалалардан ҳисобланади. Бу муносабатларни тартибга солишга, албатта, молиявий-ҳуқуқий нормалар орқали эришиш мумкин.

Президент Ислом Абдуғаниевич Каримов 2010 йилнинг 12 ноябрь куни Олий Мажлиснинг қўшма мажлисида «Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси»ни эълон қилди. Ушбу концепцияда мустақил Ўзбекистоннинг қарийб йигирма йиллик ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маънавий ва ҳуқуқий ривожланишининг илмий-назарий ва амалий жиҳатлари чуқур таҳлил этилиб тегишли хулосалар чиқарилди. Жумладан:

– Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўлини белгилаб берувчи «Ўзбек модели» жаҳон амалиётида ўз исботини топди. 2008–2010 йиллардаги жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози шароитида Ўзбекистонда ялпи ички маҳсулотнинг ўсиш суръатлари 8,1 – 9 фоизни, йигирма йиллик тараққиёт мобайнида эса ўртача ўсиш 3,5 баробарни ташкил этгани, Ўзбекистоннинг ташқи қарзи ялпи ички маҳсулотнинг 10 фоиздан ошмаётганлиги мамлакатимизни босқичма-босқич юксалиб бораётганидан далолатдир. Бу ютуқлар Халқаро валюта жамғармаси, Жаҳон банки, Осиё тараққиёт банки сингари нуфузли халқаро молия ташкилотлари томонидан эътироф этилмоқда;

– жаҳон миқёсидаги глобаллашув ва рақобат тобора кучайиб, замоннинг тез ўзгариб бораётганлиги, фуқароларнинг сиёсий-ҳуқуқий маданияти юксалгани тараққиёт дастури ва уни амалга ошириш стратегиясига эга бўлишни объектив заруратга айлантирди.

Ҳозирги вақтда молиявий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш муаммоси – Ўзбекистон давлатининг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ҳаётида долзарблиги билан ажралиб туради.

Зеро, ҳозирги кунда ИИВ Академияси тингловчиларига «Молия ҳуқуқи» фанидан дарс беришда тегишли дарслик, ўқув қўлланма ва бошқа адабиётларнинг етарли даражада таъминланмаганлиги ҳам ушбу маърузалар курсини тайёрлаш ва чоп этиш заруратини тақозо этмоқда.

Ушбу маърузалар курсининг асосий мақсади Академия тингловчиларига молия ҳуқуқи фанидан ўқув дастурларида белгиланган мавзулар доирасидаги билимларни бериш ҳамда келажакда ички ишлар органлари фаолиятидаги молиявий-ҳуқуқий муносабатларни тўғри қўллаш ҳақида амалий кўникмаларни ҳосил қилишдан иборатдир.

Маърузалар курси нафақат ИИВ Академияси тингловчиларига, балки ИИВ тизимидаги ўқув муассасаларининг тингловчи ва курсантлари, олий таълим муассасаларининг талабалари, молия ҳуқуқи бўйича илмий изланиш олиб бораётган стажёр-тадқиқотчи-изланувчилар ҳамда молия ҳуқуқи билан қизиқувчи барча китобхонларга мўлжалланган.

УМУМИЙ ҚИСМ

1-МАВЗУ: МОЛИЯ ҲУҚУҚИ ПРЕДМЕТИ, МЕТОДЛАРИ, ТИЗИМИ ВА МАНБАЛАРИ

- 1. «Молия ҳуқуқи» тушунчаси ва предмети.*
- 2. Молия ҳуқуқининг услублари ва манбалари.*
- 3. Молия ҳуқуқининг тизими ва унинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари учун аҳамияти.*
- 4. Давлат молиявий фаолияти ва унинг принциплари.*

1. «Молия ҳуқуқи» тушунчаси ва предмети

«Молия ҳуқуқи» тушунчаси ва предмети. Молия ҳуқуқи мустақил ҳуқуқ тармоғи ва Ўзбекистон Республикаси қонунчилигининг тегишли соҳаси сифатида кенг ривожланиб бормоқда. Бунинг натижасида молиявий-ҳуқуқий тартибга солишнинг предмети аниқланмоқда, унинг ички тузилиши ва институтлари янгилашиб бормоқда.

Ҳуқуқ тизимининг тармоқлари бир-биридан, биринчи навбатда ҳуқуқий тартибга солиш предметига қараб фарқланади. Шунинг учун «молия ҳуқуқи»га тушунча беришдан олдин, унинг предметини ташкил этувчи ижтимоий муносабатларни аниқлаш лозим.

Давлат томонидан молиявий фаолиятнинг олиб борилиши унда иштирок этувчи субъектларнинг ҳуқуқлари, мажбуриятлари ва жавобгарлигини тартибга солишни талаб этади. Молия ҳуқуқининг вазифаси айнан мана шундан иборатдир. Молия ҳуқуқи нормалари ёрдамида давлат томонидан молиявий тизим ҳаракатга келтирилади ва ундан фойдаланилади.

Молия соҳаси турли ҳуқуқ соҳалари нормалари билан тартибга солинади. Молия соҳаси молия ҳуқуқини бутунлай қамраб олса ҳам, молиявий тизимнинг турли поғоналарида унинг нормалари турлича қўлланилади. Бу ҳолат шу билан изоҳланадики, молия ҳуқуқи предметини – давлат ва маъмурий-ҳудудий тузилмаларнинг молияси ташкил этади. Молия ҳуқуқи молиявий тизимнинг бошқа бўғинлари билан чамбарчас боғлиқдир.

Давлат ва маҳаллий ҳокимият органлари пул жамғармаларига маблағларни йиғиш ва ундан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган муносабатлар молия ҳуқуқи нормалари билан тартибга солинади.